

کتابخانه‌های حوزوی، در تنگنای فقر پژوهش و استانداردسازی

رضا مختارپور*

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی،
دانشگاه شهید چمران اهواز

دریافت: ۱۳۸۸/۰۱/۳۱ | پذیرش: ۱۳۸۸/۰۴/۱۰

فصلنامه علمی پژوهشی
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شاپا (چاپی) ۵۲۰۶-۱۷۳۵
شاپا (الکترونیکی) ۵۵۸۳-۲۰۰۸
نمایه در SCOPUS، LISA و ISC
<http://jjst.irandoc.ac.ir>
دوره ۲۶ | شماره ۳ | صص ۷۷۱-۷۵۷
بهار ۱۳۹۰
نوع مقاله: مروری

*.r_m_yazahra@yahoo.com

چکیده: مقاله حاضر، ضمن بیان پیشینه‌ای از سیر تکوین کتابخانه‌های حوزوی، با الهام از نتایج به‌دست آمده از پژوهشی در این زمینه^۱، به دو سؤال اساسی در ارتباط با وضعیت فعلی حاکم بر این گونه کتابخانه‌ها (به‌ویژه در جامعه ایران) پاسخ داده است که نتایج نشان داد: (۱) آیا تاکنون صرف نظر از پژوهش یاد شده، پژوهش دیگری در زمینه کتابخانه‌های وابسته به حوزه‌های علمیه در داخل و خارج از کشور، به‌شکل پیمایش انجام نگرفته است. دلیل این امر، عدم برخورداری این کتابخانه‌ها از ماهیت مستقل و نداشتن یک استاندارد کتابخانه‌ای ویژه است. (۲) در شرایطی که هیچ‌گونه استاندارد کتابخانه‌ای ویژه‌ای برای سنجش وضعیت کتابخانه‌های حوزوی در ایران در اختیار نیست، هیچ‌کدام از استانداردهای کتابخانه‌ای موجود (دانشگاهی و تخصصی) نیز جوابگوی نیاز این گونه کتابخانه‌ها نیست.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های حوزوی، مدارس دینی، استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی، استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مختارپور، رضا. ۱۳۸۷. بررسی وضعیت و سنجش میزان رضایت کاربران کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان به منظور ارائه رهنمودهایی جهت ارتقاء سطح خدمات. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

۱. مقدمه

هر چند که امروزه نقش کتاب و کتابخانه و کتابخوانی در ارتقاء سطح فرهنگ و افزایش آگاهی بر کسی پوشیده نیست، بررسی‌های تاریخی حکایت از آن دارد که مسلمانان از ظهور دین اسلام، به امر تعلیم و تربیت توجه ویژه‌ای داشته‌اند و به برکت برخورداری از کتابخانه‌هایی غنی و سازمان‌یافته، به‌خصوص در فاصله قرن‌های چهارم تا سیزدهم هجری قمری، و همین‌طور اهتمام به تألیف و ترجمه و نسخه‌برداری از متون علمی، از جایگاه بالای فرهنگی در سرزمین‌های اسلامی آن دوره بهره‌مند بوده‌اند. بررسی روند تاریخی کتابخانه‌های حوزوی و کنکاش در سیر تکامل آنها، حقایق بسیاری را درباره این‌گونه کتابخانه‌ها آشکار می‌سازد. نخست آنکه، بذر اولیه شکل‌گیری کتابخانه‌های وابسته به مدارس دینی در مساجد پاشیده شد و در واقع مساجد، به‌واسطه برخورداری از ماهیتی آموزشی، نقش به‌سزایی در غنای کتابخانه‌های دینی بعد از خود داشته‌اند (مکی السباعی ۱۳۷۳، ۷۳). از سویی دیگر، روند گسترش آموزش اسلامی و به‌تبع آن برپایی مراکز بحث و کلاس‌های درس و همین‌طور حضور مستمر طلاب در این کلاس‌ها، موجب شد تا رفته رفته ضرورت احداث مراکزی جهت آموزش رسمی طلاب علوم دینی در سرزمین‌های اسلامی احساس شود؛ مراکزی که ضمن برخورداری از کتابخانه‌هایی غنی و سازمان‌یافته، آماده پذیرایی از شیفتگان و مشتاقان فرهنگ و معارف اسلامی بودند. با شکل‌گیری این مراکز، که بعدها به ترتیب به "بیت‌الحکمه" و "دارالعلم" مشهور شدند، سنگ بنای آنچه که امروزه از آن به‌عنوان مدارس یا حوزه‌های علمیه یاد می‌شود، بنیان نهاده شد (ویلیکینز ۱۳۷۷).

علاوه بر این، کتابخانه‌های وابسته به مدارس علمیه، ضمن برخورداری از پیشینه آموزشی و پژوهشی قوی، در شکل‌گیری نخستین پایه‌های کتابخانه‌های عمومی در تمدن اسلامی نیز نقش مهمی داشته‌اند. در واقع، سال‌ها پیش از پیدایش و گسترش دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های دانشگاهی در دنیای غرب، مسلمانان از اهمیت و ضرورت وجود نهادی جهت تبادل آراء و افکار دانشمندان و فرهیختگان خود اطلاع داشته و در مراکزی همچون بیت‌الحکمه و دارالعلم‌ها و در نهایت مدارس علمیه، به تحصیل و فراگیری علوم مختلف اشتغال داشته‌اند. از این رو، مدارس علمیه را نخستین مؤسسه‌های آموزش عالی و کتابخانه‌های وابسته به این‌گونه مراکز را در زمره قدیمی‌ترین انواع کتابخانه‌ها در تمدن اسلامی دانسته‌اند (ویلیکینز ۱۳۷۷). با توجه به آنچه که درباره جایگاه تاریخی کتابخانه‌های حوزوی از نظر گذشت، پژوهش حاضر در نظر دارد تا به دو سؤال اساسی در مورد این کتابخانه‌ها پاسخ گوید:

۱) آیا تاکنون پژوهشی در زمینه کتابخانه‌های مدارس دینی در داخل یا خارج از کشور انجام شده است؟ اگر پاسخ به این سؤال منفی است، دلایل احتمالی آن چیست؟

۲) در شرایطی که هیچ‌گونه استاندارد کتابخانه‌ای ویژه‌ای برای سنجش وضعیت کتابخانه‌های مدارس دینی در اختیار نیست، آیا استانداردهای کتابخانه‌ای موجود جوابگوی نیاز این‌گونه کتابخانه‌ها هست یا خیر؟

۲. پژوهش‌های انجام شده

بررسی‌های صورت گرفته در منابع چاپی و الکترونیکی حاکی از این واقعیت دارد که به‌غیر از پایان‌نامه نگارنده که سال ۱۳۸۷ در زمینه بررسی وضعیت و سنجش رضایت کاربران کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان انجام شد، تاکنون هیچ‌گونه پژوهش مستقل دیگری در زمینه بررسی وضعیت کتابخانه‌های وابسته به مدارس دینی به‌شکل پیمایش صورت نگرفته است و اندک پژوهش‌های موجود در این زمینه نیز فقط به پیشینه و سیر تکوین کتابخانه‌های حوزوی (و نه بررسی وضعیت کتابخانه‌های حوزوی) پرداخته‌اند (شلیبی ۱۳۶۱؛ مکی السباعی ۱۳۷۳؛ ابن دوحیش ۱۳۸۱؛ ویلکینز ۱۳۷۷؛ حقیقی ۱۳۷۴؛ ریاحی ۱۳۸۱؛ چلونگر ۱۳۸۳). با توجه به نتایج حاصل از پژوهش یاد شده در زمینه کتابخانه‌های وابسته به حوزه‌های علمیه استان خوزستان و نیز مشکلات پیش روی پژوهشگر در تحقق اهداف پژوهش، به‌نظر می‌رسد که نبود پژوهش‌های ریشه‌ای و اساسی در زمینه کتابخانه‌های حوزوی از دو دلیل عمده نشأت می‌گیرد: ۱) عدم برخورداری از ماهیتی مستقل (۲) نبود یک استاندارد کتابخانه‌ای ویژه. در ادامه، به هر یک از دو عامل یاد شده به‌شکلی جداگانه پرداخته می‌شود. لازم به توضیح است که تمامی آمار و اطلاعات ارائه شده در بخش‌های بعدی، برگرفته از نتایج حاصل از پایان‌نامه‌ای است که به آن اشاره شد، به‌همین منظور، از تکرار ارجاع‌دهی به مطالب پرهیز شده است.

۳. کتابخانه‌های حوزوی و فقدان ماهیت مستقل

درباره وضعیت کتابخانه‌های حوزوی در ایران، این سؤال مطرح است که اگر این کتابخانه‌ها ماهیتی مستقل دارند، چگونه است که در سال‌های اخیر، به‌ویژه در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، هیچ‌گونه تلاش جدی برای هویت مستقل بخشیدن به این‌گونه کتابخانه‌ها صورت نگرفته است؟ از سوی دیگر، چنانچه نتوان ماهیتی مستقل برای این‌گونه کتابخانه‌ها در نظر گرفت، پس کتابخانه‌های حوزه‌های علمیه در شمار کدام دسته از انواع کتابخانه‌ها جای می‌گیرند؟ در شرایطی که در حال حاضر، در جامعه ایران، حتی کتابخانه‌های وابسته به زندان‌ها، به‌واسطه برخورداری از ماهیتی مستقل، دارای استاندارد کتابخانه‌ای خاص خود هستند^۱، این پرسش اساسی که کتابخانه‌های حوزوی در کدام دسته از انواع کتابخانه‌ها جای می‌گیرند، بیش از پیش خودنمایی می‌کند.

۱. تعاونی، شیرین. ۱۳۸۱. استانداردهای خدمات کتابخانه‌های زندان، برگرفته از رهنمودهای ایفلا برای ارائه خدمات کتابخانه‌ای به زندانیان. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

با توجه به ویژگی‌هایی که این گونه کتابخانه‌ها در گذشته و حال داشته‌اند، پاسخ به این سؤال تا حدودی دشوار به نظر می‌رسد. بررسی سیر تکوین کتابخانه‌های حوزوی نشان می‌دهد که این کتابخانه‌ها، نه تنها مأمین دانشمندان و دانش‌دوستان سرزمین‌های اسلامی بوده‌اند، استفاده از منابع موجود در آنها برای مردم عادی نیز امکان‌پذیر بوده است. از سویی دیگر، تأکید حوزه‌های علمیه به آموزش علوم و معارف اسلامی موجب گردیده است تا مجموعه منابع این گونه کتابخانه‌ها، به طور عمده، دربرگیرنده موضوعات و مباحث تخصصی در حوزه معارف اسلامی باشد و از این نظر، بی‌شبهت به کتابخانه‌های تخصصی نیستند. علاوه بر این، از آنجا که حوزه‌های علمیه، به‌عنوان سازمان متبوع کتابخانه‌های حوزوی، جزء نهادهای آموزش عالی کشور محسوب می‌گردند، ویژگی‌های کتابخانه‌هایی همچون کتابخانه‌های دانشگاهی شامل آنها نیز می‌شوند. با این توصیف، کتابخانه‌های حوزوی را باید جزء کدام دسته از انواع کتابخانه‌ها جای داد؟ آیا می‌توان ماهیتی مستقل برای آنها در نظر گرفت؟

چنانچه کتابخانه‌های حوزوی را فقط از نقطه نظر هر یک از ویژگی‌های نامبرده مد نظر قرار داد، نتیجه دلخواه به دست نمی‌آید. واقعیت این است که برای پاسخگویی به سؤال یاد شده باید از بیرون به قضیه نگاه کرد. به‌عنوان مثال، در مورد کتابخانه‌های آموزشگاهی و دانشگاهی، با اینکه هر دو ماهیتی آموزشی دارند، چه عاملی موجب می‌شود تا به یک کتابخانه، عنوان دانشگاهی و به دیگری، عنوان آموزشگاهی اطلاق شود؟ پاسخ این سؤال، به تفاوت‌های موجود در نیازهای اطلاعاتی و علاقه‌مندی‌ها و سلیقه‌های کاربران این دو کتابخانه بر می‌گردد. پر واضح است که کتابخانه یک نهاد اجتماعی است و بدون استفاده‌کننده، معنی و مفهوم خود را از دست می‌دهد. کتابخانه‌های حوزوی، به‌عنوان نهاد خدمت‌رسان به طلاب حوزه‌های علمیه و با وجود برخوردار بودن از ویژگی‌های مشترک با سایر انواع کتابخانه‌ها، مراجعه‌کنندگان مخصوص به خود را دارند و به طور حتم، نیازهای اطلاعاتی آنها با نیازهای مراجعه‌کنندگان سایر کتابخانه‌ها متفاوت است. بنابراین، کاربران متفاوت، نیازهای اطلاعاتی متفاوت و نیازهای اطلاعاتی متفاوت نیز برنامه‌ریزی‌ها و خط‌مشی‌های متفاوت می‌طلبند.

واقعیت این است که کتابخانه‌های حوزوی، با وجود مشابهت‌های جسته و گریخته با سایر انواع کتابخانه‌ها، دارای هویت مخصوص به خود هستند و بر این اساس، به توجه ویژه نیاز دارند. در واقع، سؤالاتی از این دست، نگارنده این مقاله را بر آن داشت تا در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به تحقیقی گسترده در زمینه وضعیت فعلی حاکم بر این گونه کتابخانه‌ها دست بزند. در ادامه، به برخی از نتایج به دست آمده از این تحقیق، که در برگیرنده ویژگی‌های منحصر به فرد کتابخانه‌های حوزوی است، اشاره می‌شود تا شاید گواهی باشد بر ماهیت مستقل این گونه کتابخانه‌ها:

۱-۳. کتابخانه‌های حوزوی و نظام وقف - اهدا

تاریخچه کتابخانه‌های حوزوی گواه این مطلب است که مجموعه‌سازی در این گونه کتابخانه‌ها به‌طور معمول، بر پایه نظام وقف استوار بوده است. دانشمندان و عالمان علوم دین، کتابخانه‌های شخصی خود را که بیشتر حاوی کتاب‌های غنی و منحصر به فردی بودند، جهت استفاده طلاب، در وصیت‌نامه‌شان، وقف کتابخانه‌های وابسته به مدارس حوزوی می‌نمودند. نکته جالب اینکه این روند تا به امروز نیز ادامه داشته است. نتایج پژوهش نگارنده نشان داد که از مجموع ۱۸ کتابخانه مورد مطالعه، فقط ۵ مورد از آنها بودجه‌ای را برای خرید منابع اختصاص داده‌اند و منابع ۱۴ کتابخانه دیگر به‌طور معمول، از طریق وقف تأمین می‌گردد. از سویی دیگر، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه استان نیز به‌صورت سالانه و با توجه به نیازهای مطالعاتی حوزه‌های علمیه، منابعی را به مراکز تحت پوشش خود اهدا می‌نماید.

۲-۳. کتابخانه‌های حوزوی و نظام امانت‌دهی

کتابخانه‌های وابسته به مدارس دینی، به‌واسطه برخورداری از نظام مجموعه‌سازی مبتنی بر وقف، همواره محدودیت‌هایی را برای امانت‌دهی منابع در نظر می‌گرفته‌اند تا جایی که شلیبی در کتاب *تاریخ آموزش در اسلام* در این باره می‌نویسد: «کتابخانه‌ها در جهان اسلام فقط برای خواندن و بررسی برپا می‌شدند و نه کتاب امانت دادن. نقل است که ابن حبان نیشابوری به‌هنگام وقف کتاب‌های خود به‌روشنی شرط کرد کتاب‌های وی به هیچ‌وجه نباید از کتابخانه بیرون یا به امانت برده شوند» (شلیبی ۱۳۶۱، ۱۳۶). نتایج پژوهش یاد شده، در زمینه کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان تداوم سنت یاد شده را در این کتابخانه‌ها نشان داده است. آمارهای به‌دست آمده نشان داد که از مجموع ۱۸ کتابخانه مورد مطالعه، ۱۲ مورد از آنها به دلیل وقفی و نیز اهدایی بودن منابع از امانت دادن آنها به بیرون از کتابخانه خودداری کرده و طلاب فقط اجازه داشتند منابع را در سالن مطالعه کتابخانه استفاده کنند. بر این اساس، در این گونه کتابخانه‌ها به‌طور معمول، امانت‌دهی کتاب به خارج از کتابخانه به‌شکلی که در کتابخانه‌های دانشگاهی و سایر انواع کتابخانه‌ها مرسوم است نبوده است و طلاب موظف‌اند تا منابع مورد نیاز خود را پس از استفاده در محل مطالعه کتابخانه، به مسئول مربوط تحویل دهند.

۳-۳. کتابخانه‌های حوزوی و سهولت دسترسی

کتابخانه‌های وابسته به مدارس علمیه از بدو پیدایش، همواره در کنار محفل درس و بحث طلاب تأسیس می‌شدند، به گونه‌ای که طلاب علوم دینی، برخلاف کاربران دیگر کتابخانه‌ها، ناچار نبودند تا رنج طی مسافت برای دسترسی به کتابخانه را بر خود هموار نمایند. آمارهای

به دست آمده از پژوهش یاد شده نشان داد که در تمامی ۱۸ کتابخانه مورد مطالعه، قابلیت همجواری کتابخانه با محل سکونت طلاب، ضمن دسترسی سریع فراگیران و علاقه‌مندان به محل کتابخانه، رضایت استفاده‌کنندگان را نیز در پی داشته است. این موضوع نیز می‌تواند از شاخصه‌های مهم کتابخانه‌های حوزوی تلقی گردد.

۳-۴. کتابخانه‌های حوزوی و ساعات کار کتابخانه

بررسی‌های نگارنده در مورد خدمات ارائه شده در کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان، انعطاف قابل توجهی در زمینه ساعات کار کتابخانه‌های یاد شده را نشان داده است. به نظر می‌رسد که انعطاف حاکم در ساعات خدمت‌رسانی کتابخانه‌های مورد مطالعه تا حدودی از همجواری محل کتابخانه‌های حوزوی با محل سکونت طلاب نشأت گرفته باشد. آمارهای حاصل از سیاهه واریسی پژوهش نشان داد که درهای کتابخانه‌های مورد مطالعه، به‌طور میانگین ۱۲ ساعت در روز به روی مراجع‌کنندگان باز است. این موضوع موجب شد تا از بین معیارهای مختلف مربوط به خدمات کتابخانه‌های مورد مطالعه، معیار "ساعات کار کتابخانه"، بیشترین میزان رضایت را در بین کاربران کتابخانه‌های حوزوی استان به خود اختصاص دهد. مصاحبه پژوهشگر با مسئولان کتابخانه‌های حوزوی نشان داد که جهت سهولت استفاده طلاب از منابع کتابخانه، در خارج از ساعات اداری، یکی از طلاب با سابقه و آشنا به منابع کتابخانه، وظیفه خدمت‌رسانی به سایر طلاب را بر عهده می‌گیرد.

۳-۵. کتابخانه‌های حوزوی و شیوه آموزش حوزوی

همان‌گونه که در بخش ابتدایی مقاله اشاره شد، نسل‌های اولیه کتابخانه‌ها و مدارس دینی، به‌طور معمول با نام دارالعلم یا دارالحکمه شناخته می‌شدند. بررسی‌های پژوهشگر و اطلاعات گردآوری شده از طریق مصاحبه با مسئولان برخی کتابخانه‌های حوزوی مورد مطالعه حکایت از آن داشت که به‌واسطه ماهیت تحقیق‌محور (و نه استادمحور) حاکم بر فضای آموزشی حوزه‌های علمیه، در این مراکز، کتابخانه رکن اصلی آموزش به‌شمار می‌رود و حتی در پاره‌ای از اوقات، حلقه‌های درس اساتید در محل کتابخانه تشکیل می‌شود. اهمیت این موضوع زمانی آشکارتر می‌شود که در بعضی موارد به‌چشم می‌خورد که در فضای داخلی یا بیرونی کتابخانه، حجره‌هایی به جلسات مباحثه اساتید و طلاب اختصاص داده شده و حتی جهت حضور طلاب علوم دینی در ساعاتی مشخص از شبانه‌روز در محل کتابخانه، قواعدی وضع شده است. این در شرایطی است که در سال‌های اخیر، به‌واسطه ظهور فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، روز به روز از مراجع کاربران به سایر انواع کتابخانه‌ها و استفاده حضوری از خدمات کتابخانه‌ای کاسته می‌شود.

۳-۶. کتابخانه‌های حوزوی، جلوه‌ای از کتابخانه‌های عمومی

بررسی سیر تکوین کتابخانه‌های حوزوی، ما را به این نکته رهنمون می‌سازد که کتابخانه‌های یاد شده نه تنها مأمن فضلا و دانش‌دوستان از سراسر سرزمین‌های اسلامی بوده‌اند، استفاده از منابع موجود در آنها برای مردم عادی نیز امکان‌پذیر بوده است، تا آنجا که کتابخانه‌های حوزوی را به نوعی منشأ پیدایش کتابخانه‌های عمومی در تمدن اسلامی دانسته‌اند (مزینانی ۱۳۸۲، ۱۴۴). از آن جمله می‌توان به مدرسه چهارباغ اصفهان (افتتاح به سال ۱۱۲۱ هجری) اشاره کرد که بنابر شواهد موجود کتابخانه‌ای داشته که از اصول و ضوابط خاصی در اداره آن پیروی می‌شده است. در بخشی از وقف‌نامه بر جای مانده از این مدرسه این‌گونه آمده است: «... و اگر کسی از شیعیان غیر ساکنین آن مدرسه محتاج به [کتاب‌ها] باشد و خواهد، بعد از تجویز مدرس به کتابدار مذکور سپارد و کتاب را گرفته به وقت احتیاج نزد خود نگاه داشته ... و اگر مدرسه خاطر به او جمع نماید و مناسب داند، رهن از او گرفته، کتاب را به او دهد» (جعفریان ۱۳۷۸، ۴۵۳). نتایج پژوهش نگارنده در سال ۱۳۸۷ نشان داد که کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان، نه تنها محدودیتی برای استفاده عموم افراد از منابع موجود (دست کم در داخل کتابخانه) ایجاد نمی‌کنند، بسیاری از دانشجویان شاغل به تحصیل در رشته‌های مرتبط با حیطه موضوعی حوزه‌های علمیه، جهت انجام امور مربوط به پایان‌نامه یا طرح‌های تحقیقاتی خود از وجود منابع معتبر و گاه کمیاب در کتابخانه‌های حوزوی بهره می‌برند. این در حالی است که در کتابخانه‌های دانشگاهی یا دیگر انواع کتابخانه‌ها، ارائه هر گونه خدمات اطلاعاتی به افراد غیر عضو، منوط به امضای توافق‌نامه میان دو یا چند کتابخانه است.

۴. کتابخانه‌های حوزوی و کارایی استانداردهای موجود

یکی از دلایلی که تا حدود زیادی بر موضوع فقر پژوهش در زمینه ابعاد مختلف کتابخانه‌های حوزوی در ایران تأثیر گذاشته است، نبود یک استاندارد کتابخانه‌ای ویژه برای این گونه کتابخانه‌هاست. پیش از ورود به بحث اصلی، ابتدا لازم است که واژه "استاندارد" و فرایند "استانداردسازی" از نظر مسائل حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی روشن شود. بنا بر تعریف، استاندارد «به سطحی از کیفیت خاص اشیاء، فعالیت‌ها یا مقیاس پایه گفته می‌شود که باید رعایت شود یا مبنای داوری قرار گیرد» و "فرایند استانداردسازی هم به معنای تولید استاندارد و هم به مفهوم تطبیق با استاندارد است" (نشاط ۱۳۸۱، ۱۶۴). در دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، در تعریف استانداردهای کتابخانه‌ای آمده است: «ضوابطی است که با استفاده از آن می‌توان خدمات کتابخانه را سنجش و ارزیابی کرد. استانداردها توسط کتابداران متخصص تدوین می‌شود تا کار دستیابی به هدف‌های تعیین شده از سوی آنان را میسر سازد" (به نقل از تعاونی ۱۳۸۱).

به طور کلی، وقتی از استاندارد کتابخانه‌ای بحث می‌شود، سه نوع استاندارد قابل تمایز است: (۱) رهنمودها یا الگوهایی که خدمات کتابخانه‌ها با آن مقایسه می‌شود، مانند استانداردهایی که برخی از انجمن‌ها و مؤسسات حرفه‌ای نظیر ایفلا در قالب استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی یا عمومی منتشر کرده‌اند؛ (۲) قواعدی که تا حد امکان باید در انجام فعالیت‌های خاص به کار رود مانند قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن؛ و (۳) استانداردهای فنی که به طول معمول، توسط سازمان‌های ملی استاندارد تهیه و تدوین می‌شود (لینچ ۱۳۷۶). در این نوشتار، منظور از استاندارد کتابخانه‌ای، همان است که در بند اول تقسیم‌بندی بالا توضیح داده شد: ابزار و معیاری که از طریق ترسیم مجموعه قواعدی خاص، از وضعیت موجود حاکم بر یک کتابخانه به وضعیت مطلوب پل می‌زند تا سطح انتظارات کاربران برآورده گردد (Funk 2008). با توجه به آنچه که درباره تعریف استانداردهای کتابخانه‌ای گفته شد، پی بردن به اهمیت وجود چنین استانداردهایی در حرفه کتابداری چندان کار دشواری نیست. استانداردهای کتابخانه‌ای، تا حدود زیادی راه را برای کنکاش و جستجوی اصولی در زمینه خدمات و منابع کتابخانه‌ها هموار می‌سازد. به طور عمده، تهیه استانداردهای کتابخانه‌ای دو مزیت بسیار مهم برای کتابخانه‌ها به دنبال دارد: (۱) با تهیه این گونه استانداردها، کار تأسیس کتابخانه‌های جدید بر اساس اصول و ضوابط انجام می‌پذیرد؛ (۲) استانداردهای کتابخانه‌ای، کار ارزیابی و سنجش عملکرد کتابخانه‌ها را سهولت می‌بخشند. با این وجود، هر استاندارد، به طور حتم، بهترین خدمات را برای استفاده‌کنندگان فراهم نمی‌کند. جویندگان اطلاعات دارای نیازها و شرایط بسیار متفاوت هستند، از این رو ممکن است برخی استانداردها برای گروهی از استفاده‌کنندگان سودمند تلقی شود، ولی در محیط اطلاعاتی دیگری سودمند نباشد (ویلیامسون ۱۳۷۴).

واقعیت این است که در حال حاضر، هیچ گونه ابزاری یا معیاری که از طریق آن بتوان وضعیت کتابخانه‌های حوزوی را به شکلی حساب شده مورد ارزیابی قرار داد، وجود ندارد. در چنین شرایطی این سؤال مطرح می‌شود که آیا استانداردهای کتابخانه‌ای موجود می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد یا خیر؟ برای پاسخگویی به این سؤال و همین‌طور، به منظور گردآوری داده‌های مربوط به سؤالات پژوهش کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان، نگارنده بر آن شد تا با یک بررسی مقدماتی و پیش از هر گونه پیش‌داوری، سیاهه‌ای بر اساس رهنمودهای کمی و کیفی مندرج در دو کتاب *استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران* و *استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران*، تنظیم نماید. این سیاهه پس از تنظیم، با وضعیت سه مورد از کتابخانه‌های حوزوی مطابقت داده شد تا کارایی آنها مورد ارزیابی قرار گیرد. نتایج بررسی‌ها نشان داد که استانداردهای نامبرده، از لحاظ رهنمودهای کیفی مندرج در آنها، تا حدود زیادی کمبود ناشی از استاندارد

خاص کتابخانه‌های حوزوی را برطرف می‌سازد. بخشی از سؤالات کیفی مندرج در سیاهه محقق ساخته (البته پس از هنجاریابی و مطابقت با نیازهای خاص حوزه‌های علمیه) عبارتند از:

- آیا عملکرد کارمندان کتابخانه به‌شکلی مستمر مورد ارزیابی قرار می‌گیرد؟
- آیا تعداد کارمندان کتابخانه حوزه برای حجم خدمات و مراجعات آن کافی است؟
- آیا امکان دسترسی و بهره‌گیری از منابع الکترونیکی، نظیر پایگاه‌های اطلاعاتی و مجلات الکترونیکی، برای استفاده‌کنندگان کتابخانه حوزه فراهم است؟
- آیا کتابخانه حوزه در مورد چگونگی پذیرش کتاب‌ها و سایر منابع اهدایی به کتابخانه از خط‌مشی مکتوب و مدونی، به‌لحاظ تناسب منابع اهدایی با اهداف کتابخانه، پیروی می‌کند؟
- آیا کتابخانه حوزه در سازماندهی منابع خود (از جمله فهرست‌نویسی و رده‌بندی) از اصول و قواعد پذیرفته شده ملی و بین‌المللی استفاده می‌کند؟
- آیا فهرست عمومی کتابخانه به‌گونه‌ای تنظیم شده است که امکان استفاده همزمان چند مراجعه‌کننده را به‌راحتی فراهم آورد؟
- آیا منابع موجود در کتابخانه به بیرون از کتابخانه امانت داده می‌شود؟
- آیا برای مطلع ساختن مراجعه‌کنندگان از منابع و مواد جدیدی که به مجموعه کتابخانه افزوده می‌شود، امکاناتی در نظر گرفته شده است؟

با این حال، زمانی که نوبت به ارزشیابی کمی کتابخانه‌های حوزوی رسید، مشکل اصلی نمایان شد. به‌دلایلی که در ادامه می‌آید، موضوع ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های حوزوی بر اساس استانداردهای دانشگاهی و تخصصی با مشکل مواجه شد، به‌گونه‌ای که هر گونه تحلیل و تفسیر در زمینه وضعیت حاکم بر مجموعه کتابخانه‌های حوزوی برای پژوهشگر غیرممکن بود. برای بیان مشکل یاد شده، ابتدا لازم است تا به فرمول ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی در هر دو کتاب استاندارد کتابخانه‌ای اشاره شود.

۴-۱. کتابخانه‌های حوزوی و فرمول کتابخانه‌های دانشگاهی

در کتاب *استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*، در بخش ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی، فرمول زیر ارائه شده است (تعاونی پ ۱۳۸۱):

$$V = 2000D + 3000M + 335U + 12E + 100F + \text{مجموعه پایه} =$$

در این فرمول:

F = تعداد اعضای هیأت علمی تمام‌وقت

E = تعداد کل دانشجویان تمام وقت

U = تعداد رشته‌های کارشناسی

M = تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد

D = تعداد رشته‌ها در سطح دکتری

V = تعداد کل مجموعه کتابخانه

با در نظر گرفتن این فرمول و با توجه به یافته‌های پژوهش نگارنده در سال ۱۳۸۷، به موارد ناتوانی این فرمول در ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های حوزوی اشاره می‌شود:

نکته اول:

نتایج پژوهش کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان نشان داد که سمت "هیأت علمی" به معنی و مفهومی که در دانشگاه از آن استنباط می‌شود در حوزه‌های علمیه وجود ندارد. علاوه بر این، مدرسان این مراکز، به دلیل برخورداری از کتابخانه‌های شخصی و گاه مجموعه‌های غنی، به‌طور معمول، از کتابخانه‌های مدارس می‌کنند استفاده نمی‌کنند. بر این اساس، گنجاندن تعداد مدرسان در فرمول یاد شده، ضمن آنکه منطقی به‌نظر نمی‌رسد با نتیجه مطلوب نیز همراه نخواهد بود.

نکته دوم:

می‌دانیم که دانشگاه، محل تلاقی رشته‌ها و مقاطع تحصیلی مختلف است، در حالی که حوزه‌های علمیه، به‌طور عمده، در حیطه علوم و معارف اسلامی فعالیت می‌کنند و سطوح تحصیلی آنها با دانشگاه‌ها متفاوت است. در ادامه، به برخی از ویژگی‌های نظام تحصیلی حوزه‌های علمیه که از پایگاه اطلاع‌رسانی "حوزه دات نت" استخراج شده است اشاره می‌شود. به‌طور کلی در حوزه‌های علمیه، هر طلبه، به‌طور معمول؛ سه مرحله درسی را طی می‌کند:

الف) مرحله مقدمات

در نظام فعلی حوزه علمیه قم، این مرحله شامل پایه‌های اول تا سوم است و هدف اصلی در این دوره، آموزش ادبیات عرب و آشنایی طلاب با دروس پایه مثل منطق و فقه است.

ب) مرحله سطح

در نظام آموزشی فعلی حوزه‌های علمیه، این مرحله شامل پایه‌های چهارم تا دهم است. در این دوره، که به‌طور میانگین، بین ۴ تا ۷ سال طول می‌کشد، اهداف زیر دنبال می‌شود:

- بالا بردن قدرت فهم متون فقهی و اصولی؛
- آشنا شدن با روش‌های استنباط از آیات و روایات؛
- خواندن یک دوره کامل فقه و اصول؛ و
- تعمیق عقاید و گسترش اطلاعات عمومی طلاب از طریق تدریس دروس عمومی.

ج) مرحله درس خارج

این مرحله، عالی‌ترین دوره دروس حوزوی محسوب می‌شود که با هدف مجتهد شدن طلاب در دو رشته فقه و اصول و توان استنباط احکام از منابع اصیل (کتاب، سنت، عقل، و اجماع) برپا می‌شود و به‌طور معمول، متن درسی خاصی ندارد. از آنجا که رسیدن به قوه اجتهادی به استعداد و تلاش شخصی افراد بستگی دارد، زمان این دوره برای افراد مختلف است. ولی این دوره دست کم شش سال به‌طول می‌انجامد.

با توجه به مطالبی که درباره نظام تحصیلی حوزه‌های علمیه از نظر گذشت، به‌راحتی می‌توان دریافت که نه از نظر سنوات تحصیلی و نه به‌لحاظ نوع دروس و رشته، هیچ‌گونه تناسبی میان حوزه و دانشگاه وجود ندارد. در نتیجه، محاسبه مجموعه کتابخانه‌های حوزوی از طریق فرمول یاد شده، به‌طور عملی، غیرممکن است و این کار، فرمول و محاسبات خاص خود را نیاز دارد.

۴-۲. کتابخانه‌های حوزوی و فرمول کتابخانه‌های تخصصی

نکات و کمبودهایی که در زمینه ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های حوزوی بر اساس فرمول کتابخانه‌های دانشگاهی از نظر گذشت، به نوعی دیگر در مورد فرمول کتابخانه‌های تخصصی نیز صدق می‌کند. در کتاب *استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران*، در بخش ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های تخصصی، فرمول زیر ارائه شده است (تعاونی ب ۱۳۸۱):

$$V = U + P + 50R + 100M$$

در این فرمول:

R = تعداد کاربران پژوهشی و آموزشی تمام‌وقت سازمان مادر

U = تعداد سایر اعضاء و کاربران بالفعل کتابخانه

P = تعداد اسناد و منابع اطلاعاتی تولید شده در سازمان مادر

V = تعداد کل مجموعه کتابخانه

پیش از شرح موضوع عدم کارایی فرمول ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های تخصصی در مورد کتابخانه‌های حوزوی، به برخی از شاخصه‌های کتابخانه‌های تخصصی، که در متون تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی آمده است، اشاره می‌شود. در تعریف حدود و شمول کاربرد

کتابخانه‌های تخصصی، نظرات مختلفی وجود دارد، اما نکته مسلم این است که کتابخانه‌های تخصصی را باید مولود انقلاب صنعتی قرن بیستم دانست (Shera 1952). کتابخانه تخصصی، بر اساس تعریف انجمن کتابخانه‌های تخصصی، «مکانی است که در آن اطلاعات به‌روش بهینه مورد ارزیابی، تجزیه، سازماندهی، و بسته‌بندی قرار می‌گیرد» (Kimberly 2002). سینگ^۱ معتقد است که وقتی اصطلاحاتی نظیر کتابخانه‌های تخصصی کودکان، موسیقی، حقوق، و هنر را به کار می‌بریم، قضیه روشن است، اما وقتی واژه «تخصصی» را به صورت خام پس از واژه «کتابخانه» قرار می‌دهیم، با اصطلاحی مبهم مواجه می‌شویم (به نقل از صابری و پولادرای ۱۳۸۵). در کتابخانه‌های تخصصی، به دلیل اهداف و ویژگی‌های سازمان مطبوع‌شان، به طور معمول، نوع خاصی از منابع و خدمات ارائه می‌شود. مجلات، اسناد و مدارک، بریده جراید، استانداردها، و طرح‌های تحقیقاتی از جمله مهم‌ترین و پر استفاده‌ترین منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های تخصصی هستند، و این در حالی است که در این گونه کتابخانه‌ها، در مقایسه با سایر انواع کتابخانه‌ها، اتکای کاربران به کتاب، به مراتب کم‌تر است. در این گونه کتابخانه‌ها، جهت روزآمدسازی اطلاعات کاربران، که به طور معمول، جزء کارکنان سازمان متبوع کتابخانه هستند، از خدماتی نظیر آگاهی‌رسانی جاری، اشاعه‌گزینی اطلاعات، تحویل مدرک، و نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی استفاده می‌شود. اکنون، با ارائه این پیشینه مختصر در مورد ویژگی‌ها و شاخصه‌های کتابخانه‌های تخصصی، براساس یافته‌های پژوهش نگارنده در سال ۱۳۸۷، به موارد ناتوانی فرمول ارزیابی کتابخانه‌های تخصصی در ارزیابی کتابخانه‌های حوزوی پرداخته می‌شود:

نکته اول:

کتابخانه‌های تخصصی، بیش از آنکه ماهیتی آموزشی داشته باشند، جنبه پژوهشی و تحقیقاتی دارند. نظر اولتون، این نکته را تأیید می‌کند که سازمان متبوع کتابخانه‌های تخصصی، به طور عمده، وابسته به صنایع و شرکت‌ها هستند. در جریان انجام این تحقیقات است که اسناد، مدارک، طرح‌های پژوهشی، و پایان‌نامه‌ها تهیه می‌شود. (Oulton 1995) عماد، معاون پژوهشی مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، (۱۳۸۸) در گفتگو با خبرگزاری مهر، با اعلام خبر تدوین طرح کتابخانه‌های تخصصی برای حوزه‌های علمیه گفت که تدوین این طرح برای حوزه‌های علمیه سطح یک و دو در دستور کار اداره امور پژوهشی معاونت پژوهشی این مرکز قرار گرفته است. در این طرح، تعداد عناوین مطلوب و سطح علمی کتاب‌ها و دیگر موضوعات مرتبط، با ایجاد کتابخانه پژوهشی استاندارد تدوین خواهد شد. وی افزود که پس از تدوین این طرح و با هدف پشتیبانی از فعالیت‌های پژوهشی طلاب، کتابخانه تخصصی در مدارس علمیه تأسیس شده و کتابخانه‌های موجود تجهیز خواهند شد.

1. Singh

از اظهار نظر این مقام مسئول دو نکته قابل برداشت است: (۱) کتابخانه‌های حوزوی فعلی، به طور کامل، برای نیازهای پژوهشی حوزه‌های علمیه کافی نیستند؛ (۲) مسئولان حوزه علمیه، برای کتابخانه‌های تخصصی، ماهیتی ویژه و جدا از کتابخانه‌های حوزوی فعلی قائل هستند و به همین دلیل، تلاش می‌کنند تا کتابخانه‌های تخصصی را در مدارس علمیه احداث نمایند.

نکته دوم:

در شرایطی که بخش عمده‌ای از کاربران کتابخانه‌های تخصصی را کارمندان سازمان مادر کتابخانه تشکیل می‌دهند و از سویی دیگر، اسناد و مدارک این گونه کتابخانه‌ها بیشتر در نتیجه فعالیت‌های داخلی سازمان متبوع کتابخانه تولید می‌شود، نمی‌توان انتظار داشت که محاسبه و ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های حوزوی از طریق فرمول کتابخانه‌های تخصصی امکان‌پذیر باشد. از سویی دیگر، نتایج پژوهش نگارنده در زمینه بررسی مجموعه ۱۸ کتابخانه حوزوی استان خوزستان نشان داد که بخش عمده‌ای از منابع این گونه کتابخانه‌ها را منابع چاپی همچون کتاب تشکیل می‌دهد (جدول ۱).

جدول: توزیع فراوانی کتابخانه‌های حوزوی استان از نظر نوع منابع موجود (مختارپور ۱۳۸۷)

نوع منابع	تعداد کتابخانه	درصد	نوع منابع	تعداد کتابخانه	درصد
کتاب فارسی	۱۸	۱۰۰	مجلات عربی	۳	۱۷
کتاب عربی	۱۸	۱۰۰	نوارهای آموزشی	۶	۳۴
کتاب لاتین	۱	۶	لوح‌های فشرده آموزشی	۲	۱۲
منابع مرجع	۱۶	۸۹	طرح‌های پژوهشی	۱	۶
نسخ خطی	۴	۲۳	پایگاه‌های اطلاعاتی	-	-
مجموع	۱۸	۱۰۰	مجموع	۱۸	۱۰۰

با توجه به آنچه که در خصوص ماهیت کتابخانه‌های حوزوی و تخصصی از نظر گذشت، شاید بتوان این گونه عنوان کرد که تنها شباهت موجود میان این دو کتابخانه در حوزه فعالیت آنها، در یک زمینه موضوعی خاص نهفته است و استفاده از واژه تخصصی پس از نام برخی از کتابخانه‌های ایران، فقط به دلیل منابعی است که در یک زمینه موضوعی خاص گردآوری کرده‌اند.

۵. نتیجه‌گیری

از آنچه در مورد برخی ویژگی‌های خاص کتابخانه‌های حوزوی و همین‌طور نبود استاندارد

کتابخانه‌های مخصوص به آنها از نظر گذشت، دور از انتظار نیست که در حال حاضر، پژوهش‌های کاربردی در زمینه بررسی وضعیت این‌گونه کتابخانه‌ها ناچیز باشد. به هر حال، از آنجا که کتابخانه‌های مدارس دینی، کتابخانه‌هایی با ویژگی‌های مخصوص به خود هستند، برای رسیدن به یک معیار یا ابزار ارزشیابی استاندارد، کار را باید از خود حوزه‌های علمیه و کتابخانه‌های وابسته به آنها آغاز کرد. همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، بررسی پیشینه کتابخانه‌های حوزوی حکایت از آن دارد که سال‌ها پیش از پیدایش دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های دانشگاهی، طلاب و فراگیران علوم دینی از سراسر سرزمین‌های اسلامی در حوزه‌های علمیه گرد هم می‌آمدند و از منابع موجود در کتابخانه‌های آنها استفاده می‌کردند. از این رو، شایسته است که پژوهشگران حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقالات و پایان‌نامه‌های خود به این مهم توجه ویژه کنند تا شاید نتایج تحقیقات آنها پنجره جدیدی به روی جامعه کتابداری ایران بگشاید و زمینه ظهور شکل نوینی از استانداردهای کتابخانه‌ای را تحت عنوان "استانداردهای کتابخانه‌های حوزوی ایران" فراهم آورد.

۶. منابع

- ابن دوحیش، عبداللطیف عبدالله. ۱۳۸۱. رشد و توسعه کتابخانه‌های اسلامی. ترجمه احمد شعبانی و محمود تفقیدی جامی. کتابداری ۳۸ (۳۶): ۱۱۵-۱۳۶.
- آ ۱۳۸۱. استانداردهای خدمات کتابخانه‌های زندان، برگرفته از رهنمودهای ایفلا برای ارائه خدمات کتابخانه‌ای به زندانیان. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- تعوانی، شیرین. ب ۱۳۸۱. استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- پ ۱۳۸۱. استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- جعفریان، رسول. ۱۳۷۸. صفویه از ظهور تا زوال (سال‌های ۹۰۵ تا ۱۱۳۵ هجری). تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
- چلونگر، محمدعلی. ۱۳۸۳. دارالعلم قاهره: کتابخانه و مرکز علمی، آموزشی و تبلیغاتی فاطمیان. مشکوه ۸۲ (۱).
- WWW.hawzah.net/per/Magazine/ME/082/ME08206.asp (دسترسی در ۱۳۸۷/۹/۳).
- حقیقی، محمود. ۱۳۷۴. بررسی کتابخانه‌های مدارس و دانشگاه‌های قلمرو تمدن اسلامی و مقایسه آنها با کتابخانه‌های دانشگاهی اروپا در قرون وسطی. مشکوه ۴۷ (۲).
- WWW.hawzah.net/per/Magazine/ME/044/me04706.asp (دسترسی در ۱۳۸۷/۹/۳).
- ریاحی، محمد حسین. ۱۳۸۱. تأثیر کتابخانه‌های مساجد در شکوفایی فرهنگی جهان اسلام. مساجد ۶۱ (۲۰۱): ۴۳-۵۰.
- شلی، احمد. ۱۳۶۱. تاریخ آموزش در اسلام. ترجمه محمدحسین ساکت. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- شیوه‌های تحصیل و تدریس در حوزه‌های علمیه. ۱۳۷۵. پیام حوزه ۱۲ (۴).
- http://www.hawzah.net/Hawzah/Articles/Articles.aspx?LanguageID=1&id=78019&SubjectID=77795
(دسترسی در ۱۳۸۸/۲/۳۰).

- صابری، محمد کریم و محمد تقی پولادرای. ۱۳۸۵. نیمرخ کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اطلاع‌رسانی. مجله الکترونیکی پژوهش‌گاه اطلاعات و مدارک علمی ایران ۳ (۶).
http://www.irandoc.ac.ir/data/e_z/vol6/saberi_pooladray_abs.htm (دسترسی در ۱۳۸۸/۳/۳).
- عماد، علی. ۱۳۸۸. تدوین طرح کتابخانه‌های تخصصی در حوزه‌های علمیه. <http://www.mehrnews.com/fa/NewsDetail.aspx?NewsID=863479> (دسترسی در ۱۳۸۸/۲/۳).
- لینچ، بیورلی. ۱۳۷۶. تحقیق: بنیانی برای تدوین استانداردهای ویژه کتابخانه‌ها. ترجمه محمدحسین دینانی، در گزیده مقالات نیلا، زیر نظر عباس حرّی؛ به همت تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، مختارپور، رضا. ۱۳۸۷. بررسی وضعیت و سنجش میزان رضایت کاربران کتابخانه‌های حوزوی استان خوزستان به منظور ارائه رهنمودهایی جهت ارتقاء سطح خدمات. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- مزینانی، علی. ۱۳۸۲. کتابخانه و کتابداری. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم اسلامی دانشگاه‌ها (سمت).
مکی السباعی، محمد. ۱۳۷۳. تاریخ کتابخانه‌های مساجد. ترجمه محمد عباس‌پور و محمدجواد مهدوی. مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- مکی السباعی، محمد. ۱۳۷۴. نقش کتابخانه‌های مساجد در فرهنگ و تمدن اسلامی. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- نشاط، نرگس. ۱۳۸۱. استاندارد و استانداردسازی در کتابداری و اطلاع‌رسانی. در دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، (ج ۱). سرویراستاری عباس حرّی، ۱۶۴-۱۶۷. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ویلیامسون، نانسی. ۱۳۷۴. استاندارد و استانداردسازی در نظام تحلیل موضوعی: وضعیت کنونی و مسیرهای آینده. ترجمه فاطمه نوشین فرد. فصلنامه کتاب ۶ (۳ و ۴): ۱۲۶-۱۳۷.
- ویلکینز، لزل. ۱۳۷۷. کتابخانه‌های اسلامی تا سال ۱۹۲۰. ترجمه زاهد بیگلرلی. کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱ (۴): ۳-۲۸.
- Funk, Carla J. 2008. Using standards to make your case: examples from the medical library community. *New Library World* 109 (5, 6): 251-257.
- Kimberly, Tully. 2002. Introduction to special libraries. <http://Cua.edu/ihy/sp2002/home.htm> (accessed 12 March 2006).
- Oulton, Tony. 1995. Using libraries. *Library Management* 16 (5): 20-26.
- Shera, J. H. 1952. Special libraries and documentation. *Library Trends* 1 (2): 189-99.

Libraries of Islamic Seminaries, Captured in the Shortness of Research and Standardization

Reza Mokhtarpour*

MA in Library and Information Science

Iranian Research Institute
For Science and Technology
ISSN 1735-5206
eISSN 2008-5583
Indexed in LISA, SCOPUS & ISC
Vol.26 | No.3 | pp: 757-771
spring 2011

Abstract: This article gave an explanation about the history and different advent phases of seminary libraries and tried to answer two basic questions about the current status of this kind of libraries (specially in Iran society) according to the results acquired in this area on the studying of the status of seminary libraries located in Khuzestan province. The results showed: 1) except the mentioned research any other research has not done in this case. It was probably because these libraries do not have any independent enence and any library standard. 2) Not of existed library standards are convenient for seminary libraries.

Keywords: Seminary libraries, seminaries, standards of special libraries, standards of university libraries

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

* Corresponding Author: r_m_yazahra@yahoo.com